

บทที่ 6

เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ คุณค่า ชุมชนตลาด ๑๐๐ ปีทุ่งหลวงรังสิต

คลองรังสิต ไม่ใช่คลองที่ถือกำเนิดโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นคลองที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งโดยการ
จำแนกของกรมศิลปากรนั้น จะสามารถแบ่งประเภทของโบราณสถานออกได้เป็น 2 แบบ กล่าวคือ แบบที่ 1 คือ
โบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นโบราณสถาน และแบบที่ 2 คือโบราณสถานที่เป็นโบราณสถานด้วย
ตัวของมันเอง ซึ่งเป็นลักษณะของคลองรังสิต และคลองอื่นๆ อีกหลายแห่งในพื้นที่ทุ่งหลวงรังสิต อย่างไรก็ตาม
ไม่ว่าจะด้วยความเข้าใจผิดหรือการขาดความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ จึงเป็นผลให้พื้นที่เกี่ยวเนื่องที่
ทรงคุณค่าบริเวณคลองสำคัญในอดีต ต่างถูกทำลายลงอย่างช้าๆ จนแทบจะไม่หลงเหลือร่องรอยการตั้งถิ่นฐาน
หรือรูปแบบทางวัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงรากเหง้าและความเป็นมาของตน

การพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในยุคที่ถูกเรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นั้น ถึงแม้ว่าจะมีส่วนคืออยู่มาก แต่ก็มิ
ข้อเสียด้วยเช่นกัน กระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ทำให้ชุมชนเก่าต่างๆ ที่ถูกละเลยหรือปล่อยปละอยู่เป็น
เวลานานต้องเผชิญกับวิกฤตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การปรับตัวรอดของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งในปัจจุบัน
ก็เป็นที่น่ายินดี เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงแบบโลกาภิวัตน์ ที่สร้างสังคมที่มีความสลับซับซ้อนวุ่นวาย
ได้นำพาให้เกิดกระแสแห่งการ “หวนรำลึกถึงอดีต” ขึ้นมาในสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่สังคมไทยเท่านั้น หากแต่เป็น
สังคมโลกเลยก็ว่าได้ กระแสดังกล่าวเป็นคาบสองคมต่อชุมชนเก่าหลายๆ แห่ง เพราะนำมาซึ่งการพัฒนาและ
การทำลาย ชุมชนบางแห่งที่ไม่สามารถเตรียมรับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก่อนเปิดชุมชนสู่โลก
ในรูปแบบของการท่องเที่ยวย้อนอดีต ก็วยังเสื่อมโทรมลง พื้นที่ชุมชนที่เคยเป็นของคนในชุมชนกลับถูกพ่อค้า
แม่ค้าจากถิ่นอื่นเข้ามาแย่งที่ทำการ ชุมชนไม่ได้เป็นของชุมชนอีกต่อไป แต่เป็นเพียงแหล่งทำมาค้าขาย สภาพ
เหล่านี้เราสามารถพบเห็นได้ทั่วไป ดังนั้น ก่อนที่จะมีการเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต
จึงต้องทำให้ชุมชนเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของตนเองเสียก่อน

คณะผู้วิจัยได้ทำการค้นหาคุณค่าของชุมชนทุ่งหลวงรังสิตและพบว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเป็น
ชุมชนแห่งทุ่งรังสิต แสดงออกใน 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะทางกายภาพ 2) ลักษณะทางเศรษฐกิจ และ
3) ลักษณะทางสังคม ที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของคลองรังสิตฯ นอกจากนี้ ลักษณะต่างๆเหล่านั้น ยังมีความ
เฉพาะเจาะจงลงไปอีกในแต่ละชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนทุ่งรังสิตมีลักษณะเฉพาะ (Character) ที่เป็นเอกลักษณ์
และทำให้เกิดเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่เป็นรูปแบบของคลองรังสิตโดยเฉพาะ

แต่ก่อนที่จะกล่าวในรายละเอียด คณะผู้วิจัยขอทำความเข้าใจในคำว่า “อัตลักษณ์” และ “เอกลักษณ์”
เสียก่อน เนื่องจากในการศึกษาในครั้งนี้ใช้ทั้งสองคำในการอธิบายถึงลักษณะเฉพาะที่มีระดับของความเจาะจงที่
แตกต่างกัน

คำว่าอัตลักษณ์ มาจากคำว่า อดต ที่แปลว่าตัวตน และ ลักษณะ ที่หมายถึงลักษณะ บุคลิก หรือสิ่งที่เป็นอยู่ ซึ่งในภาษาอังกฤษจะตรงกับคำว่า Identity ดังนั้นคำว่าอัตลักษณ์ในที่นี้จึงหมายถึง สิ่งที่เป็นอยู่ที่แสดงออกถึงตัวตนที่แท้จริงของชุมชน ในขณะที่เอกลักษณ์ ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Character หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัว ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน หรือลักษณะที่แสดงความเป็นอย่างเดียวกันของคนในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งแตกต่างจากลักษณะร่วมของคนในสังคมอื่น คำทั้งสองคำนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกันมาก แต่มีลักษณะเน้นต่างกัน อัตลักษณ์เน้นลักษณะทั้งหมดของบุคคล ในที่นี้คือชุมชน โดยไม่ได้เปรียบเทียบกับใคร ส่วนเอกลักษณ์เน้นลักษณะที่เป็นหนึ่ง ลักษณะที่โดดเด่นซึ่งเป็นส่วนที่แยกบุคคลนั้นออกจากบุคคลอื่น

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงได้แยกการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ เมื่อกล่าวถึงคำว่าเอกลักษณ์ จะหมายถึงลักษณะของชุมชนคลองรังสิตโดยรวม เป็นภาพที่มองจากภายนอก เนื่องจากชุมชนย่อยๆ ที่ตั้งอยู่ริมคลองรังสิตนั้น จะมีลักษณะร่วมหลายประการที่เหมือนกัน ซึ่งทำให้คลองรังสิต แตกต่างจากคลองอื่นๆ แต่เมื่อใช้คำว่าอัตลักษณ์ จะเป็นการอธิบายถึง ลักษณะของแต่ละชุมชนย่อยลงไปอีก เป็นภาพเฉพาะที่มองเห็นภายในเจาะจงลงไป เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน

6.1 เอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นของชุมชนริมน้ำทุ่งหลวงรังสิต

ในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่บริเวณย่านรังสิตนั้นมีการเจริญเติบโตของธุรกิจหมู่บ้านจัดสรรเป็นอย่างมาก หากจะเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงหรือที่มีลักษณะใกล้เคียงกันแล้ว รังสิตก็ถือได้ว่าเป็นทำเลทองแห่งหนึ่งของธุรกิจแขนงนี้ เนื่องจากกระยะทางที่ไม่ไกลจากแหล่งงานทั้งกรุงเทพมหานคร แหล่งอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดปทุมธานี และพระนครศรีอยุธยา

หากแต่เมื่อศึกษาย้อนกลับไปในอดีตแล้ว ย่านรังสิตนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่สำคัญแหล่งต้นๆ ของประเทศ เนื่องจากภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองตัดผ่าน ซึ่งเป็นผลมาจากโครงการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์และคลองซอยอื่นๆ ตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งมีพระราชดำริเกี่ยวกับการขุดคลองตามที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษามาแล้วว่า **"...ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ คลองเป็นสิ่งสำคัญ ในปีหนึ่งควรให้ได้มีคลองขึ้นสักสายหนึ่ง จะทำให้บ้านเมืองเจริญ ถึงจะออกพระราชทรัพย์ปีละพันชั่ง หรือสองพันชั่งก็ไม่ทรงเสียดาย..."** ซึ่งนั่นเองเป็นผลให้การเกษตรกรรมในเขตพื้นที่ ทุ่งรังสิตหรือทุ่งหลวง (พื้นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่) รังสิต ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และเป็นแหล่งผลิตข้าวเพื่อการส่งออกที่สำคัญ

นอกจากนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงประกาศเลิกทาสเมื่อปี พ.ศ.2415 ก็ยังทำให้พื้นที่บริเวณทุ่งรังสิตนี้ เป็นที่ลงหลักปักฐานของทาสที่เป็น "ไท" เป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นชุมชนเกษตรกรรมกระจายเป็นหย่อมๆ บริเวณริมคลองสายหลักและสายย่อย โดยเฉพาะในบริเวณจุดตัดของ

คลองสายหลักและคลองซอย และก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะบางประการขึ้นในพื้นที่ ซึ่งจากการศึกษาของคณะผู้วิจัยจากแหล่งชุมชนที่ยังคงหลงเหลืออยู่บริเวณริมคลองรังสิตประยูรศักดิ์ และคลองหกวาสายล่าง ถึงลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมน้ำทุ่งหลวงรังสิต ได้แก่

1) ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

จากการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานบริเวณทุ่งรังสิตนั้น สามารถกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการขุดคลองในโครงการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ดินและพัฒนาระบบชลประทานขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศไทย คลองรังสิตประยูรศักดิ์ที่มีขนาดกว้าง 8 วา (16 เมตร) ยาวประมาณ 1,400 เส้น (56 กิโลเมตร) ใช้คนงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนในการขุดคลองนับหมื่นคน ชาวจีนเหล่านี้เองที่ เป็นผู้บุกเบิกการตั้งรกรากบริเวณคลองรังสิต และคลองหลักอื่นๆ

แรกเริ่มเดิมที ก่อนที่จะมีการขุดคลอง พื้นที่ทุ่งรังสิตยังเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ครั้นเมื่อชาวจีนซึ่งเป็นแรงงานเข้ามาขุดคลอง ก็ก่อให้เกิดการก่อตั้งเรือนพักอาศัย ในระยะแรกคาดว่าจะเป็นที่เรือนเครื่องผูกเหล่านี้เองที่ เป็นผู้บุกเบิกเข้ามาตั้งรกรากบริเวณคลองรังสิต และเกิดเป็นชุมชนอาศัยหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ ภายหลังจากที่การขุดคลองสำเร็จเรียบร้อย และเปิดพื้นที่เกษตรกรรมใหม่

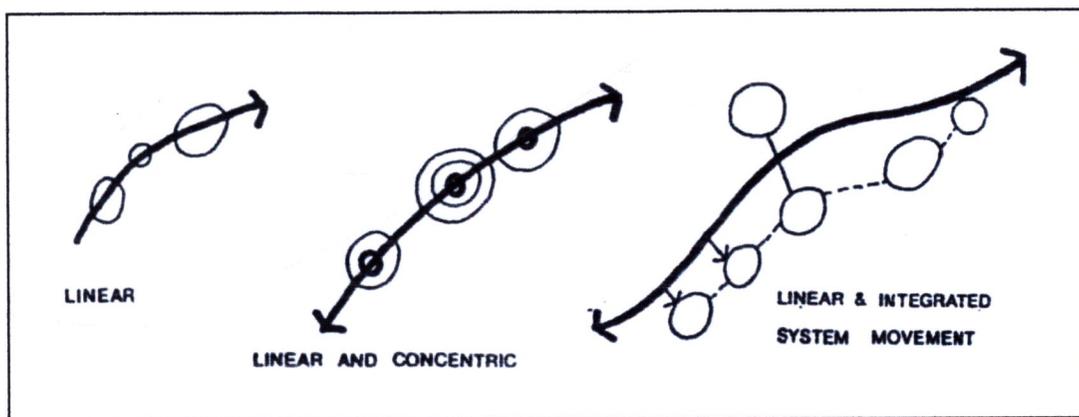
ชุมชนในบริเวณทุ่งรังสิตนั้น ถือได้ว่าเป็น “ชุมชนในวัฒนธรรมข้าว” ก็เห็นจะไม่ผิดนัก เนื่องจากร่องรอยหลักฐานทางกายภาพที่ยังคงปรากฏอยู่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนแถบนี้ นับล่วงไปถึงสมัยที่การค้าส่งออกข้าวยังเฟื่องฟู สิ่งที่ปรากฏอยู่ ไม่เพียงทุ่งนากว้างไกลสุดลูกหูลูกตา แต่ยังคงหลงเหลืออยู่ฉางและโรงสี ทั้งที่ยังคงใช้งานอยู่และเลิกใช้งานไปแล้วอยู่หลายแห่ง ซึ่งทำให้เกิดเป็นแบบแผน (Pattern) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนทุ่งรังสิต ที่ทำให้มีความเป็นพิเศษ หรือเรียกได้ว่ามี “เอกลักษณ์” ที่ต่างจากชุมชนริมน้ำอื่นๆ

ภาพที่ 6.1 แสดงทุ่งนาบริเวณคลอง 4 และคลอง 5 ด้านคลองรังสิตประยูรศักดิ์
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2551

จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยพบว่า ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนทุ่งรังสิต หรือชุมชนที่แต่เดิมเคยอยู่ในโครงการจุดคลองรังสิต ก็คือ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและระบบชุมชน ที่เกาะกลุ่มไปตามแนวคลองสายหลัก บริเวณแยกที่คลองสายหลักและคลองซอยมาบรรจบกัน ในลักษณะที่เรียกว่า Linear Settlement โดยเฉพาะบริเวณคลองรังสิตประยูรศักดิ์ และคลองหกวาสายต่าง มีลักษณะของการตั้งชุมชนเป็นกลุ่มๆ อยู่บริเวณจุดตัดของลำคลองสายหลักและคลองซอย โดยมีระยะห่างระหว่างชุมชนหนึ่งไปยังอีกชุมชนหนึ่งประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งเป็นระยะห่างที่เท่ากับระยะห่างระหว่างคลองซอยหนึ่งไปจนถึงอีกคลองหนึ่ง

ภาพที่ 6.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบเส้นตรง (linear Settlement)

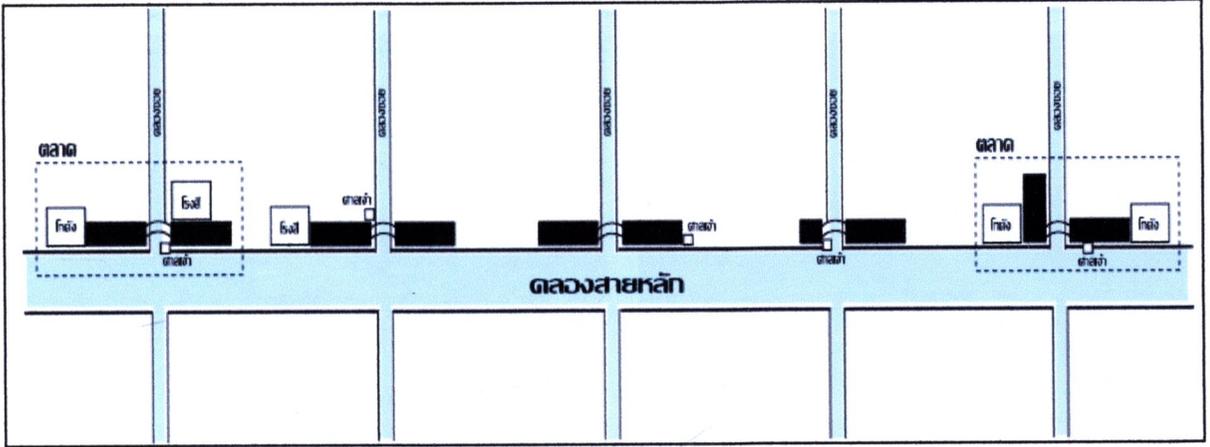

ภาพที่ 6.3 เรือเอี่ยมจุ่นที่ใช้ในงานพิธีศพเมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว และเรือขนส่งข้าวที่จอดอยู่บริเวณชุมชนคลอง 3
ที่มา สุภวรรณ กาญจนเรืองโรจน์, 2552

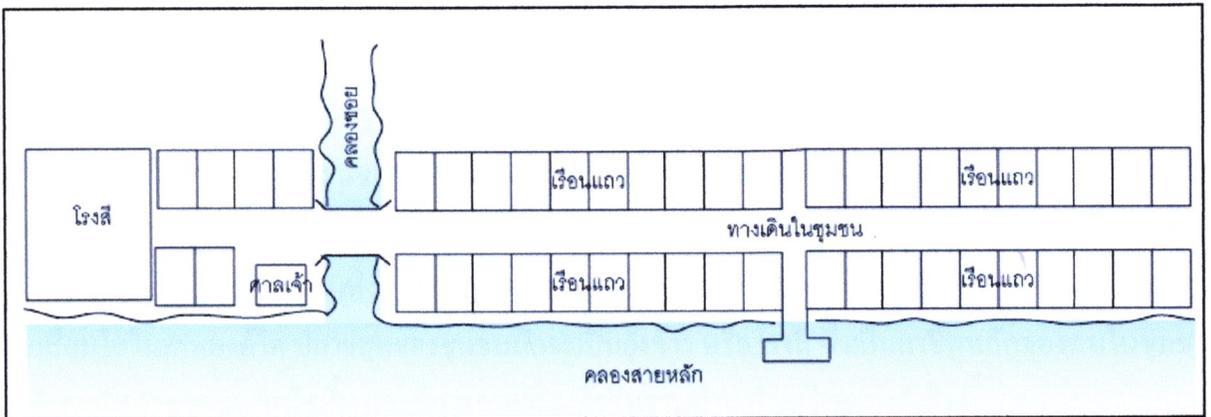
ลักษณะของการขนส่งข้าวไปยังโรงสี หรือ ไปยังผู้ฉางเพื่อเก็บและรอส่งออกนี้เอง ทำให้เกิดชุมชนที่มีจำนวนครัวเรือนตั้งแต่ 100 - 150 ครัวเรือน หรือมากกว่าในชุมชนขนาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางการแวะพักและขนถ่ายข้าว ที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยอยู่ก็ได้แก่ชุมชนบริเวณคลอง 16 คลอง 7 คลอง 3 ในแนวคลองรังสิต และชุมชนคลอง 12 คลอง 7 ในแนวคลองหกวาสายล่าง ส่วนบริเวณคลองรพีพัฒน์นั้น ไม่เหลือร่องรอยของชุมชนเก่าที่ปรากฏได้อย่างเด่นชัดในปัจจุบัน ซึ่งคณะผู้วิจัยสันนิษฐานจากลักษณะการกระจายตัวของชุมชนตามที่ศึกษาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ค้นคว้าว่า แต่เดิมนั้นการกระจายตัวของชุมชนจะเริ่มจากทางด้านใต้ซึ่งก็คือในบริเวณคลองหกวาสายล่าง ขึ้นไปยังพื้นที่ด้านเหนือ บริเวณคลองรพีพัฒน์ ลักษณะดังกล่าวทำให้พื้นที่ทางด้านเหนืออาจจะมีจำนวนประชากร และการตั้งถิ่นฐานที่เบาบางกว่า และไม่ได้เป็นชุมชนที่ชัดเจนมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว จึงทำให้ไม่ปรากฏร่องรอยในปัจจุบัน นอกจากนี้ที่ยังคงหลงเหลือชุมชนเป็นจำนวนมากในบริเวณคลองรังสิต ก็เนื่องจากคลองรังสิตนั้น ถือได้ว่าเป็นคลองสายหลักสายสำคัญที่สุดในโครงการรังสิต และเป็นเส้นทางขนส่งข้าวที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในสมัยนั้น จึงทำให้ผู้คนหลังไหลเข้ามาทำงาน ทั้งคนงานชาวจีนที่มาขุดคลองเอง และแรงงานที่อพยพเข้ามาภายหลังจากการค้าข้าวได้เจริญรุ่งเรืองขึ้น จึงทำให้ในบริเวณคลองรังสิต ยังคงหลงเหลือชุมชนขนาดใหญ่ให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนชุมชนขนาดเล็กอื่นๆ ก็ยังคงหลงเหลือร่องรอยการตั้งถิ่นฐานจากศาลเจ้าจีน หรือวัดที่อยู่บริเวณจุดตัดของคลองหลักและคลองซอยตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

จากการการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพในการทำนาและเป็นลูกจ้างในธุรกิจการขนส่งข้าวนี้เอง ทำให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นมากมายกระจายอยู่โดยทั่วไปตลอดแนวลำคลองสายหลักซึ่งเมื่อคำนวณระยะทางระหว่างชุมชนแล้ว ทำให้คณะผู้วิจัยค้นพบรูปแบบบางอย่างที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนทุ่งรังสิตไปอีก นั่นก็คือ ชุมชนขนาดใหญ่ ที่เรียกได้ว่าเป็นตลาด หรือเป็นชุมทางการค้าขายข้าวจะมีระยะห่างเท่าๆ กัน ประมาณ 4-5 ช่วงคลองซอย หรือระยะประมาณ 8-10 กิโลเมตร โดยจากการสอบถามจากผู้สูงอายุในชุมชนที่มีอายุประมาณ 80 - 90 ปี ทำให้ทราบว่า ระยะดังกล่าวเป็นระยะที่เรือบรรทุกข้าวเปลือก ซึ่งก็คือเรือกระแซงติดหลังคาโค้งเพื่อกันฝน หรือที่เรียกติดปากว่าเรือเอี่ยมจุ่นสามารถเดินทาง และหยุดพักขนถ่ายข้าวได้ภายใน 1 วัน

ภาพที่ 6.4 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองรังสิต

ชุมชนดังกล่าวมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ ที่มีทางเดินตรงกลางเรือนแถวช่วงหนึ่งยาวต่อเนื่องกัน ประมาณ 8-10 ห้อง แล้วเว้นระยะประมาณ 1 เมตรเป็นทางเดินลงไปยังทำน้ำ มีสะพานไม้เชื่อมชุมชนทั้งสองฝั่ง สุดปลายชุมชนด้านใดด้านหนึ่ง หรือทั้งสองด้านมักจะเป็นโรงสี หรือยังเป็นข้าวเปลือก ในบางชุมชน อาจมีขี้เถ้าเก็บข้าวเปลือกแทรกอยู่กลางชุมชน ทางเดินตรงกลางห้องแถวไม้ หรือเรือนเครื่องผูกแถว ถ้าเป็นชุมชนบริเวณ คลองรังสิต จะมีระยะประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร แต่ถ้าเป็นทางเดินกลางระหว่างห้องแถวในชุมชน บริเวณคลอง หกวาสายล่างจะมีขนาดประมาณ 6 .00-8.00 เมตร รถยนต์สามารถสัญจรสวนทางกันได้

ภาพที่ 6.5 ฝั่งชุมชนในบริเวณทุ่งรังสิต

ภาพที่ 6.6 ทางเดินกลางระหว่างห้องแถวไม้ในชุมชนและโรงสี

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเรือนแถวไม้ มีความสูงชั้นครึ่งถึงสองชั้น ตั้งอยู่สองฝากของถนนชอยแคบๆ (ลักษณะของชุมชนคลอง 3 และคลอง 16) หรือเป็นเรือนแถวไม้ขนานทางเดินกลางที่มีช่องแสงยกสูง (ลักษณะชุมชนคลอง 12) มีสะพานเชื่อมระหว่างชุมชนสองฝั่งคลองชอย ปลายสะพานด้านใดด้านหนึ่งจะมีศาลเจ้าแบบจีน บางแห่งเป็นศาลเทพเจ้ากวนอู บางแห่งเป็นศาลเทวดาฟ้าดิน แล้วแต่ว่าแต่ละชุมชนจะเลื่อมใสในเทพองค์ใด ปลายสุดของชุมชนมักจะเป็นยุ้งข้าว หรือ โรงสี ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน หลังจากที่มีการขุดคลองเสร็จสิ้น และมีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำนาในบริเวณทุ่งรังสิตนี้

ภาพที่ 6.7 ศาลเจ้าจีนบริเวณคลอง 16

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2551

ภาพที่ 6.8 ศาลเจ้าจีนบริเวณคลอง 7

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2551

2) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นพบว่า ลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือลักษณะของการสร้างบ้านและการตั้งถิ่นฐาน เป็นรูปแบบของชุมชนในวัฒนธรรมข้าวอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่างไปโดยสิ้นเชิง เนื่องจากชุมชนคลองรังสิตนั้นเป็นชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าว มิใช่การเพาะปลูกดังเช่นชุมชนอื่นๆ ซึ่งเป็นผลให้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีความแตกต่างกัน

สำหรับสถาปัตยกรรมเนื่องในวัฒนธรรมข้าวอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกข้าวแล้ว จะเห็นรูปแบบของเรือนพื้นดิน และฉางข้าว หรือยุ้งข้าว ตั้งอยู่แยกกันในบริเวณเดียวกัน

ภาพที่ 6.9 หมู่บ้านชาวนาบ้านสามแยกหัวภูธร จังหวัดนครพนม

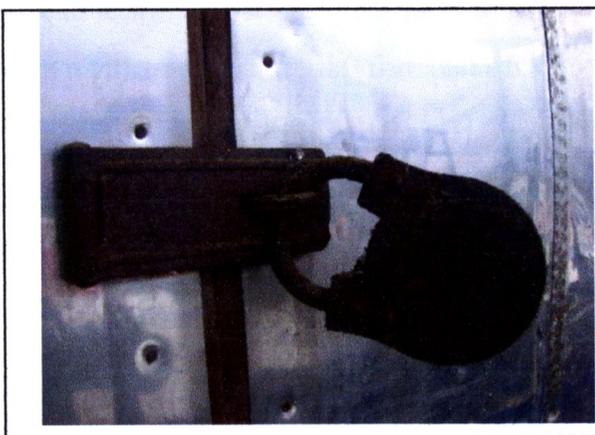
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.10 ยุงข้าวแยกกับตัวบ้าน

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

สำหรับลักษณะของสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมข้าวบริเวณทุ่งหลวงรังสิตนั้น จะแตกต่างออกไป เนื่องจาก ลักษณะของชุมชนบริเวณทุ่งหลวงรังสิตนั้น เป็นชุมชนที่มีรากฐานความเจริญรุ่งเรืองบนพื้นที่ทางการเป็นเส้นทางค้าข้าวทางน้ำที่สำคัญ จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นชุมชนที่เป็นรากฐานของ “ชุมชนน้ำในเส้นทางการค้าข้าว” ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ในบางชุมชนเช่น ชุมชนคลอง 12 ริมคลองหกวาสายล่าง ชุมชนคลอง 16 และคลอง 3 บริเวณริมคลองรังสิตประยูรศักดิ์ ยังคงหลงเหลือซากของโรงสีข้าวขนาดใหญ่ บริเวณชุมชนคลอง 7 ทั้งฝั่งคลองหกวาสายล่างและคลองรังสิตประยูรศักดิ์ และชุมชนคลอง 3 ยังคงหลงเหลือร่องรอยของความเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งเมื่อสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ก็ได้ความว่า ชุมชนเหล่านี้ เคยเป็นแหล่งแวะพักและค้าขายข้าวที่สำคัญ โดยเฉพาะชุมชนคลอง 3 ถือได้ว่าเป็นตลาดค้าขายข้าว และทำข้าวที่สำคัญเป็นอย่างมากของทุ่งรังสิต เนื่องจากเป็นแหล่งแวะพักแห่งสุดท้ายก่อนที่จะส่งข้าวเข้าบางกอก หรือกรุงเทพมหานคร ก่อนที่จะส่งออกต่างประเทศทางแม่น้ำเจ้าพระยา

ภาพที่ 6.11 กุญแจล็อกยุงข้าวบริเวณชุมชนคลอง 3

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.12 ยุงข้าวบริเวณชุมชนคลอง 3

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2551

จากการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ค้นพบลักษณะของชุมชนทุ่งหลวงรังสิตที่เป็น Typical type ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนกระทั่งการขนส่งข้าวทางน้ำเสื่อมความนิยมลง ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมแบบทุ่งรังสิตที่สำคัญมีดังนี้

(1) รูปแบบหลังคาที่พักอาศัย

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ลักษณะอาคารที่พักอาศัยในบริเวณชุมชนทุ่งรังสิต มักจะก่อสร้างด้วยไม้ ลักษณะหลังคาเป็นจั่วซ้อนกันสองช่วงที่มีความสูงเท่ากัน หรือหลังที่อยู่ด้านหลังมีขนาดเล็กกว่า แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะมียุคขนาดเท่ากัน

ภาพที่ 6.13 ลักษณะหลังคาบ้านบริเวณคลอง 3

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.14 ลักษณะหลังคาบ้านบริเวณคลอง 12

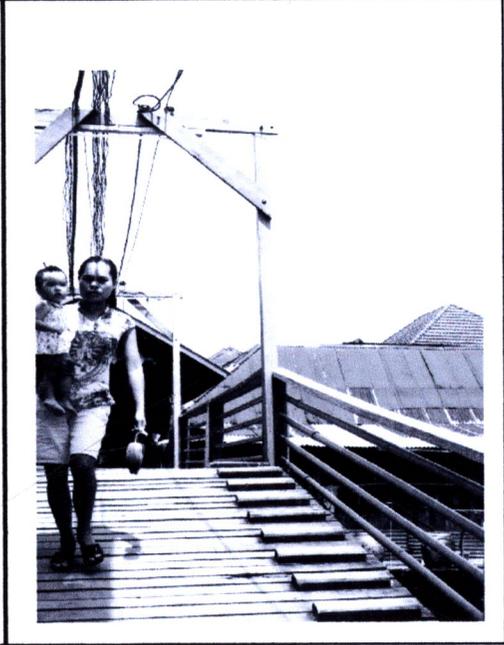
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

(2) สะพาน

จากลักษณะของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มักจะมีชุมชนสองฝั่งคลองซอย เป็นแนวยาวไปกับคลองสายหลัก ดังนั้น ชุมชนสองฝั่งคลองซอยจึงต้องมีสะพานสำหรับติดต่อไปมาหาสู่กัน ลักษณะของสะพานเป็นสะพานไม้ ในปัจจุบันอาจจะมียุคชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นสะพานปูนไปบ้างแล้ว แต่ชุมชนส่วนใหญ่ยังคงเป็นสะพานไม้

ภาพที่ 6.15 สะพานเชื่อมชุมชนคลอง 3
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.16 สะพานเชื่อมชุมชนคลอง 12
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

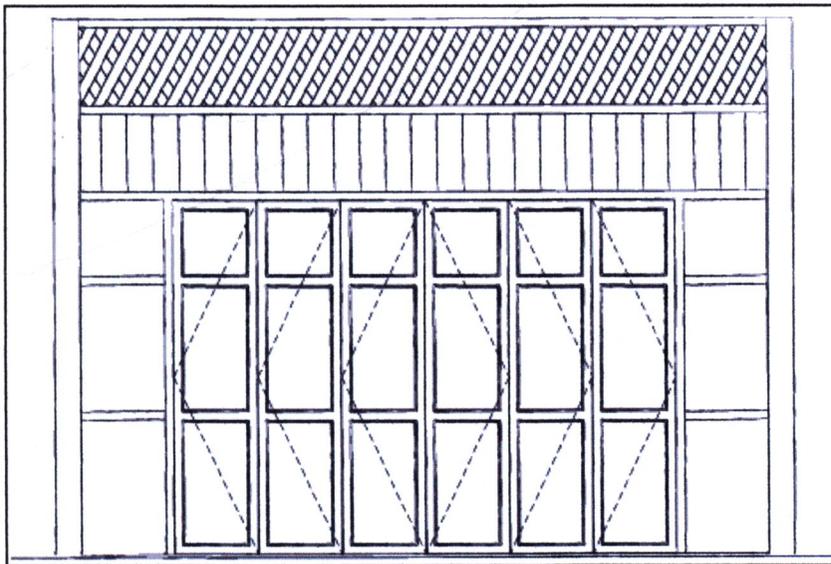
ภาพที่ 6.17 สะพานเชื่อมชุมชนคลอง 7 ด้านคลองหกวาสายล่าง
ทั้งสะพานเดิมและสะพานปูนที่สร้างใหม่
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

(3) ประตู หน้าต่าง และช่องแสง

ลักษณะประตูและหน้าต่างรวมถึงช่องแสงด้านบนจะมีลักษณะเฉพาะ แต่อาจจะไม่ได้แตกต่างจากชุมชนในรุ่นเดียวกันในที่อื่นๆ มากนัก

ประตู ลักษณะเป็นบานเฟี้ยม 6 บาน เปิดข้างละ 3 บาน ด้านบนเหนือประตูอาจจะเป็นช่องแสงหรือปิดทึบ ลักษณะผนังที่ปิดทึบอาจเป็นการตีฝ้าซ้อนเกล็ดตามแนวนอนหรือแนวตั้ง ความสูงของส่วนปิดทึบประมาณ 0.60 เมตร ด้านบนสุดเป็นช่องแสงความสูงประมาณ 0.60-0.80 เมตร หรือในบางช่วงของอาคารอาจมีความสูงถึง 1.00 เมตร หากห้องแถวนั้นมีสวนซ้อนชั้นที่เรียกว่า “เหล่าเต็ง”

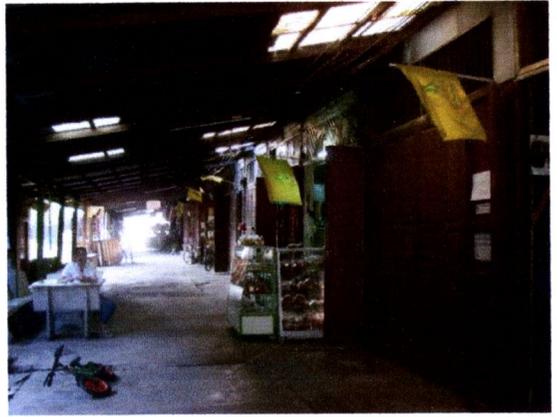

ภาพที่ 6.18 ลักษณะโดยรวมของประตู หน้าต่าง และช่องแสง

และด้วยลักษณะที่เป็นห้องแถว จึงทำให้มีช่องเปิดเพียงด้านเดียว ส่วนด้านหลังจะมีลาน หรือพื้นที่อเนกประสงค์ขนาดไม่กว้างนัก มีประตูเชื่อมต่อกับตัวบ้าน หรือบ้านบางหลังก็ไม่มีลานอเนกประสงค์ แต่จะกันเป็นห้องเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย อย่างไรก็ตาม ในบางชุมชนก็จะมีกรเจาะช่องหน้าต่างที่มีลักษณะเป็นบานไม้สลับ และลดขนาดความกว้างของประตูลง

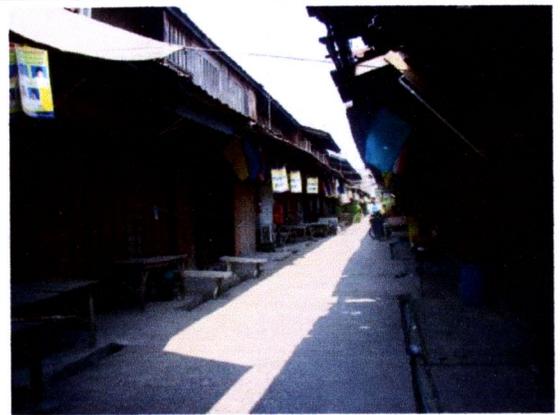
ภาพที่ 6.19 ลักษณะช่องเปิดชุมชนคลอง 3
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.20 ลักษณะช่องเปิดชุมชนคลอง 7
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.21 ลักษณะช่องเปิดชุมชนคลอง 12
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.22 ลักษณะช่องเปิดชุมชนคลอง 16
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

3) ลักษณะทางสังคมของชุมชนทุ่งรังสิต

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้บุกเบิกชุมชนในยุคแรกก็คือชาวจีนที่เป็นแรงงานในการขุดคลองรังสิต ดังนั้นชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นชุมชนชาวจีน ชาวจีนเหล่านี้นอกจากจะตั้งรกรากในบริเวณทุ่งรังสิตแล้วยังนำเอาวัฒนธรรมบางอย่างคิดตัวมาด้วย เช่น การตั้งศาลเจ้าบริเวณคลองแยกต่างๆ ในระยะแรกมีการบันทึกเอาไว้ว่า ศาลเหล่านี้เป็นเหมือนที่เช่นตรวจดวงวิญญาณของเจ้าที่เจ้าทาง โดยคนงานขุดคลองจะตั้งศาลเจ้าขึ้นก่อนที่จะทำการขุดคลองซอยต่างๆ เพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางและขออนุญาตให้ทำงานสำเร็จโดยไม่มีอุปสรรค ครั้นเมื่อตั้งเป็นชุมชนถาวรขึ้น ก็ได้มีการอัญเชิญเทพเทวดาที่ชาวจีนเคารพนับถือหลายๆองค์ มาประทับ และกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะของศาลเจ้าที่หลงเหลืออยู่จะมีลักษณะเป็นหลังคาเก๋งจีน โดยส่วนใหญ่ไม่สามารถบอกได้แน่นอนว่าเป็นศาลที่สร้างใหม่หรือสร้างมาแต่เดิมและมีการบูรณะในภายหลัง

6.2 อัตลักษณ์ของชุมชน

จากการประเมินศักยภาพภาพของชุมชนในเชิงกายภาพ จากลักษณะของการตั้งถิ่นฐานและอาคารบ้านเรือนต่างๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ คณะผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกชุมชนตัวแทนในบริเวณทุ่งหลวงรังสิตขึ้นมา 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนตลาด 100 ปี คลอง 3 เป็นตัวแทนของชุมชนที่ตั้งอยู่ริมคลองรังสิต และชุมชนคลอง 12 ถ้าถูกกาเป็นตัวแทนของชุมชนที่ตั้งอยู่ริมคลองหกวาสายล่าง ซึ่งแต่ละชุมชนยังคงหลงเหลือเค้าโครงของความเป็นชุมชนรุ่นเก่า และมีลักษณะตรงตามที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมของอาคารในบริเวณทุ่งรังสิตเอาไว้ อย่างไรก็ตาม ในชุมชนที่ได้คัดเลือกเป็นตัวแทนนี้ ก็มีความเป็นตัวของตัวเองที่ทำให้มีความแตกต่าง และสามารถแยกแยะได้ ว่าชุมชนใดเป็นชุมชนใด

ก) ชุมชนร้อยปีตลาดคลองสาม

เป็นชุมชนเก่า ซึ่งจากคำบอกเล่าของชาวชุมชนตามที่คณะผู้วิจัยได้ลงไปทำการศึกษาในพื้นที่นั้น ได้รับคำบอกเล่าจากคุณตาคุณยายที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้ บางคนมีอายุกว่า 80 ปี และอาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาตั้งแต่เด็กๆ คำบอกเล่าถึงเรื่องราวในชุมชนที่คณะผู้วิจัยนำมาปะติดปะต่อกับข้อมูลประวัติศาสตร์ มีดังนี้

ภาพที่ 6.23 คันทหาอดีตของชุมชนจากผู้เฒ่าผู้แก่

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.24 เรียนรู้จากชุมชน

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนคลอง 3 แต่เดิมตั้งอยู่ในที่ดินของราชสกุลสนิทวงศ์ ที่ได้จับจองเอาไว้นับตั้งแต่ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ได้ขอพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการที่จะเริ่มดำเนินโครงการรังสิตขึ้น ที่ดินดังกล่าวได้ตกทอดต่อมาจนในที่สุด ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของ มล. บัว สนิทวงศ์ ซึ่งบ้านสนิทวงศ์ในยุคนั้น จัดเป็นบ้านชานพระนคร กลางท้องทุ่งหลวงรังสิตอันกว้างใหญ่ มีบรรยากาศที่เงียบสงบ สวยงามไปด้วยสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น จนถึงกับเคยเป็นพื้นที่ทรงพระตำราญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และบรรดาเชื้อพระวงศ์ใกล้ชิด มาตั้งแต่สมัยยังเป็นพระเจ้าน้องยาเธอฯ ซึ่งชาวบ้านในแถบนั้นที่พอมีอายุต่างเคยมีประสบการณ์ร่วมชมพระบารมี เมื่อคราวเสด็จมาทรงพระตำราญหลายครั้ง หลายหน (ที่มาสัมภาษณ์ สूरพบ สนิทวงศ์ และชาวชุมชนคลองสาม) และยังมีหลักฐานภาพการเสด็จทรงเรือของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ บริเวณคลอง 3 อยู่หลายครั้ง

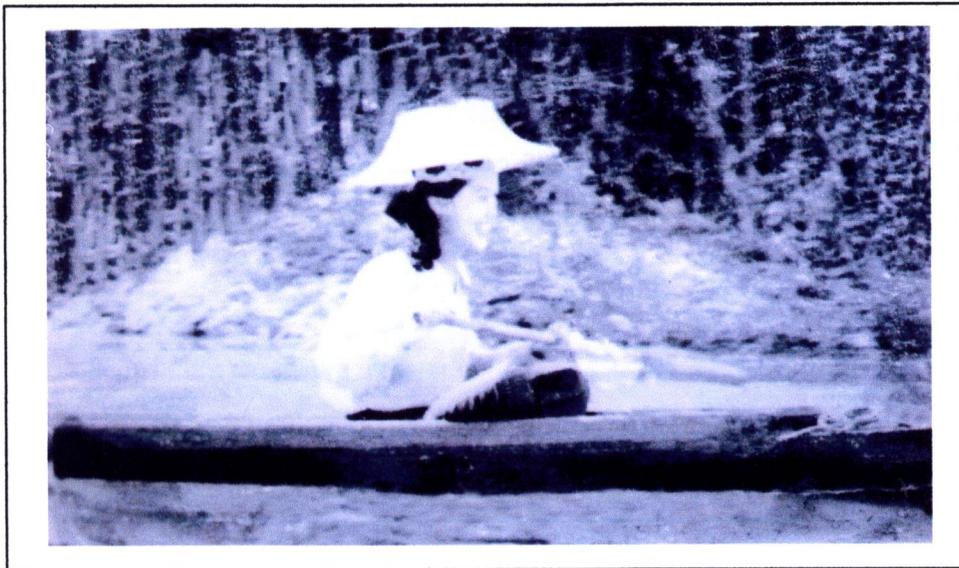

ภาพที่ 6.25 ทางเข้าบ้านหม่อมหลวงบัว สนิทวงศ์

ที่มา ชาวชุมชนคลอง 3 รังสิต, 2552

ภาพที่ 6.26 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรือบดในคลองรังสิตฯ บริเวณคลอง 3
ที่มา ประเสริฐ พรหมทวีเกียรติ, 2552

ภาพที่ 6.27 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเรือบดในคลองรังสิตฯ บริเวณคลอง 3
ที่มา ประเสริฐ พรหมทวีเกียรติ, 2552

เมื่อนับย้อนกลับไปถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ชุมชนคลอง 3 ถือได้ว่าเป็นที่พักแหล่งสุดท้ายของเรือขนส่งข้าว ก่อนที่จะขนส่งข้าวเปลือกไปยังกรุงเทพมหานคร เพื่อทำการส่งออกไปยังต่างประเทศต่อไป ภายในชุมชนนี้ มีโรงสีอยู่ถึง 3 แห่ง คือบริเวณหัว ท้าย และกลางชุมชน เมื่อ 50 ปีก่อนยังมีเรือขนส่งข้าวมาจอดอย่างหนาแน่น ถึงแม้ว่าจะมีการตัดถนนสายรังสิต - นครนายกแล้วก็ตาม

ภาพที่ 6.28 เรือขนส่งข้าวที่จอดอยู่บริเวณชุมชนคลอง 3

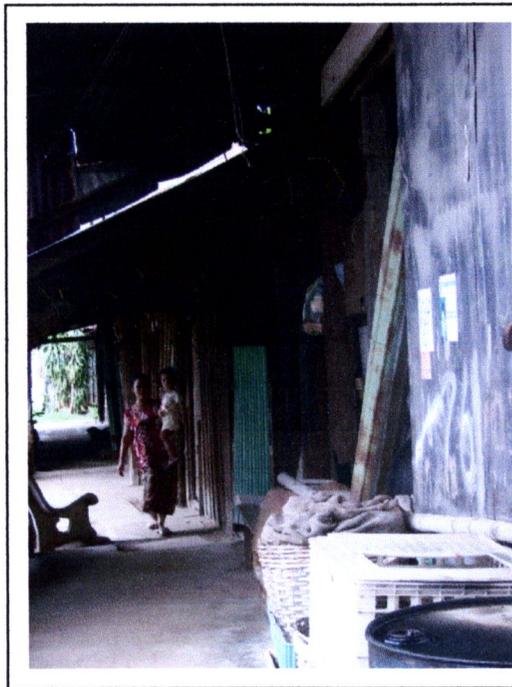
ที่มา ศุภวรรณ กาญจนเรืองโรจน์, 2552

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

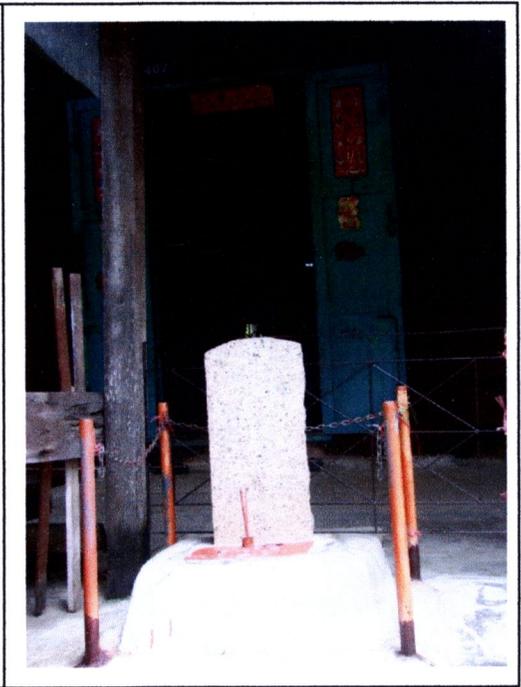
ชุมชนคลอง 3 นี้ เป็นชุมชนชาวจีนที่ประกอบอาชีพการค้าข้าว ดังนั้นอาชีพหลักของคนในชุมชนในสมัยก่อนได้แก่การเป็นเจ้าของยุ้งข้าวและแรงงานในการขนถ่ายข้าวจากเรือสู่ยุ้งฉาง

ภาพที่ 6.29 อุปกรณ์เขนตำข้าวที่ชาวชุมชนเก็บรวบรวมไว้
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.30 ยุงข้าวเก่าที่ปิดตายในชุมชน
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ภาพที่ 6.31 ศาลกันเด็กตกน้ำ
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

จากการที่ชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนจีนนี่เอง จึงทำให้ในชุมชนมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นลักษณะเฉพาะ ที่แตกต่าง มีวัฒนธรรมและความเชื่อที่ไม่เหมือนกับชุมชนอื่นๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องของผีน้ำที่จะมาเอาเด็กในชุมชนไปทุกปี ดังนั้นชาวชุมชนจึงได้มีการตั้งศาล เรียกว่าศาลกันเด็กตกน้ำ ซึ่งมีความเชื่อว่าเมื่อตั้งศาลนี้แล้ว ก็จะไม่มีการเอาเด็กในชุมชนตกน้ำ หรือเสียชีวิตจากการจมน้ำ ซึ่งในปัจจุบันนี้ ชาวชุมชนก็ยังคงเชื่อเช่นนั้น หรือการตั้งศาลเพื่อบวงสรวงเทวดาฟ้าดินบริเวณกลางชุมชน ซึ่งจะมีการบวงสรวงในทุกๆ ปี ประมาณช่วงเดือนกุมภาพันธ์ หรือในช่วงตรุษจีน โดยชาวชุมชนจะจัดงานกันอย่างใหญ่โต เอิกเกริก

ภาพที่ 6.32 ศาลบูชาเทวดาฟ้าดิน บริเวณกลางชุมชน
ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

ข) ชุมชนคลอง 12 ลำลูกกา

เป็นชุมชนในเส้นทางค้าข้าวเช่นเดียวกับชุมชนคลอง 3 ต่างกันตรงที่ชุมชนคลอง 3 เป็นเพียงจุดพักของข้าวเปลือกที่รอการส่งออกเท่านั้น แต่ชุมชนคลอง 12 นี้ ถือได้ว่าเป็นจุดแรกที่เรือขนส่งข้าวจะต้องมาแวะพัก โดยในบริเวณชุมชนคลอง 12 จะมีโรงสีใหญ่อยู่บริเวณด้านท้ายชุมชน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นไปตามรูปแบบของชุมชนริมน้ำทุ่งรังสิตอย่างชัดเจน

ลักษณะทางสังคม และความเป็นมา

ด้านความเป็นมาของชุมชนคลอง 12 จะเป็นอีกรูปแบบของการพัฒนาที่ดิน จากการเติบโตของโบสถ์ทางคริสต์ศาสนา กับชุมชนตลาดริมน้ำของชาวจีน โดยบริเวณตอนต้นของชุมชน (ด้านทางเข้าในปัจจุบัน) เป็นชาวจีนที่นับถือคริสต์ศาสนา ส่วนด้านในนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน เห็นได้จากศาลเจ้าที่ตั้งอยู่บริเวณแยกคลองสายหลัก และคลองซอย ในอดีตจัดเป็นชุมชนตลาดใหญ่อันดับต้นๆ ของท้องทุ่งรังสิตที่มีคนมาแวะพักจับจ่าย มีผู้คนอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก มีความยาวจากหัวถึงท้ายชุมชนกว่าสามร้อยเมตร

ลักษณะทางเศรษฐกิจและกายภาพ

ในยุคนั้นจัดว่ามีภาวะเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูมาก จนมีคำกล่าวกันว่า “ถ้าจะหาเงินหาทอง ต้องไปที่คลองสิบสอง” จากความเฟื่องฟูนี้เองจึงเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะพิเศษที่ยังปรากฏเหลืออยู่ในปัจจุบันคือ คุณค่าความงามทางกายภาพและสถาปัตยกรรมที่ยังคงความสมบูรณ์งดงามอยู่ ตัวตนของชุมชนคลอง 12 จึงเป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาที่ผูกมัดสังคัมไว้ด้วยกัน และภาพความเรืองรองในอดีตที่ฉายผ่านสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าที่ยังเหลืออยู่

ก) บทสรุป อัตลักษณ์ตัวตนชุมชนในทุ่งหลวงรังสิต

ตัวตนของชุมชนในทุ่งหลวงรังสิตนั้นเมื่อก้าวโดยสรุปจากการศึกษามีลักษณะพิเศษในเรื่องความเป็นมา ที่เกี่ยวพันกับนโยบายการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมปลูกข้าว และส่งเสริมด้วยการพัฒนาระบบชลประทานการขุดคลอง โดยแรงงานคนชาวจีน ซึ่งต่อมาก็ได้พัฒนา เป็นชุมชนชาวจีนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจีนที่เข้มแข็ง มีรูปแบบทางสังคมที่เอื้อเพื่อผูกผันกันเป็นระบบเครือญาติที่เหนียวแน่น มีลักษณะชุมชนแบบตลาดริมน้ำ กำขายกันบนฝั่ง โดยมีรูปแบบอาคารปลูกติดต่อกันเป็นเรือนแถว ปลูกสร้างด้วยไม้ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของผู้คนในท้องถิ่นนี้ มาตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน และจะยัง ส่งผลต่อเนื่องไปยังอนาคตต่อไป.

ภาพที่ 6.33 ลักษณะของชุมชนคลอง 12 ลำลูกกา

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

คุณค่าของชุมชนในแง่ของการอนุรักษ์

จากหลักฐานที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์ มีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาประเทศไทยในอดีต เกี่ยวข้องสัมพันธ์ถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชนชาติไทย และการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตาม ตามหลักการของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน ได้แบ่งคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรมและชุมชนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เอาไว้ 5 ประการ ได้แก่

- 1) Being First เป็นสิ่งแรก เป็นสิ่งที่ผู้อื่นปฏิบัติตาม
- 2) Being Historical Noteworthy มีเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์
- 3) Being Exemplary เป็นแบบอย่าง เป็นเลิศ
- 4) Being Typical เป็นแบบทำใช้กันทั่วไป
- 5) Being Rare หายาก

จากหลักการดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินเบื้องต้นพบว่า ชุมชนริมน้ำทุ่งหลวงรังสิตนั้นควรค่าแก่การอนุรักษ์ด้วยเหตุผลดังนี้

6.3 ความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ (Being Historical Noteworthy)

1) ประวัติการขุดคลอง

จากการศึกษาการพัฒนาที่ดินบริเวณทุ่งรังสิต พบว่าการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์ขึ้นในสมัยนั้น ได้สะท้อนถึงลักษณะทางสังคมและการปกครองของไทยได้อย่างชัดเจน ทั้งในเรื่องของการถือสัมปทาน การได้รับพระบรมราชานุญาต การถือหุ้นในบริษัทของบุคคลที่มีได้เป็นคนในบังคับของประเทศสยาม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับประเทศตะวันตก หรือแม้กระทั่งการทำสัญญา และการพิจารณาการให้สัมปทาน นอกจากนี้เนื่องจากการขุดคลองมีระยะเวลายาวนานถึง 15 ปี ทำให้ต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญๆ ต่างๆ ของประเทศที่ส่งผลต่อการขุดคลองเอง และการตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งคลอง เช่น วิกฤตการณ์กรณีพิพาทกับฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ. 112 หรือการประกาศเลิกทาส ที่ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นในบริเวณทุ่งรังสิตนี้

นับตั้งแต่ได้มีการให้สัมปทานขุดคลองใน “โครงการรังสิต” แก่บริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2431 ซึ่งมีการขุดคลองทั้งสิ้นจำนวน 59 คลอง เป็นระยะทางยาว 22,779 เส้น หรือ 1,136 กิโลเมตร จนกระทั่งสมัยที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งได้เจรจาให้บริษัทขุดคลอง-แลคูนาสยาม ขยายขนาดของคลองสายหลักทั้ง 3 และเพิ่มจำนวนคลองซอยขึ้นไปอีก จนเป็นที่ปรากฏในปัจจุบัน กล่าวคือ นอกจากคลองรังสิตก็จะได้แก่ คลองหกวาสายบน คลองหกวาสายล่าง คลองซอยแยกจาก

คลองรังสิตฝั่งเหนือและใต้ คลองซอยแยกจากคลองหกวาสายบนและล่าง นอกจากนั้นบริษัทได้สร้าง
ประตูน้ำที่คลองรังสิต 2 ประตู โดยได้รับพระราชทานนามประตูน้ำทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาว่า
ประตูจุฬาลงกรณ์ และทางฝั่งแม่น้ำนครนายก คือ ประตูเสาวภา ส่วนที่ปลายคลองหกวาสายล่างยังมี
ประตูน้ำอีก 1 ประตู ชื่อประตูบริษัทสมบูรณ นับได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อรองรับการขยายตัวใน
อนาคตของประเทศ การขุดคลองนี้ ได้แสดงให้เห็นสังคมโลกที่ทำการติดต่อกับประเทศไทยในสมัยนั้นถึงเห็น
ถึงความมีวิสัยทัศน์และพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ไทยในการปกครอง และนำพาประเทศไป
สู่ความเจริญรุ่งเรือง โดยอาศัยแนวคิดการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน และศักยภาพอันโดดเด่นของประเทศใน
ด้านกสิกรรม

นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการเป็นตัวแทนของประวัติศาสตร์การพัฒนาระบบการคมนาคม
ขนส่ง การชลประทาน และการพัฒนาที่ดิน สืบเนื่องขึ้นไปได้ถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวเนื่องในสายสัมพันธ์ของพระราชวงศ์ เนื่องจากพระองค์เจ้า
สาย สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นผู้สนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการดำเนินการ
ขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์นั้น ถือได้ว่าเป็นต้นราชสกุลสนิทวงศ์

2) การตั้งชื่อคลอง

ชื่อของลำคลองสายหลักที่ตั้งขึ้นว่า “คลองรังสิตประยูรศักดิ์” นั้น แต่เดิมชาวบ้านเรียกคลองนี้
ว่า “คลองเจ้าสาย” ตามพระนามพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ หรือเรียกกันว่า “คลองแปดวา”
ตามความกว้างของคลอง แต่ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
นามคลองนี้ว่า “รังสิตประยูรศักดิ์” เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์
(ต้นราชสกุล รังสิต) พระราชโอรสที่ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์เนื่อง สนิทวงศ์ พระธิดา
ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาจึงเรียกชื่อ โครงการพัฒนาที่ดินบริเวณนี้
ว่า โครงการรังสิต และเรียกบริเวณที่คลองนี้ไหลผ่านว่า ทุ่งรังสิต

3) การสถาปนาเมืองธัญบุรี

เมืองธัญบุรีหรือบริเวณทุ่งรังสิตนั้น ได้มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาก่อนที่จะมีการขุดคลอง แต่มี
อยู่ค่อนข้างน้อย และกระจัดกระจาย กล่าวคือ บ้านที่สร้างขึ้นในเขตนี้จะต้องถมดินขึ้นเป็นโคกกลางทุ่งนา
ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณนี้เป็นที่ลุ่มเต็มไปด้วยหนองบึงและการระบายน้ำไม่ดี แต่เมื่อมีการขุดคลองการตั้ง
บ้านเรือนจะทำได้ง่ายขึ้น คือ สร้างบ้านเรือนบริเวณริมฝั่งคลอง ซึ่งคันคลองสามารถจะกั้นน้ำเอาไว้ได้ แต่
ส่วนใหญ่บ้านก็ยังกระจัดกระจายอยู่ห่างๆ กัน เมื่อมีการขุดคลองในโครงการรังสิตยังจึงให้เกิดการ
อพยพของผู้คนจากถิ่นอื่นๆ เข้าไปตั้งรกรากทำมาหากิน โดยเฉพาะการเข้าไปบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำนา

โดยมีแรงจูงใจจากการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจข้าว และการเลิกทาสของรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ.2415 ทำให้มีทาสบางส่วนที่มีสถานะเป็นเสรีชนได้ถูกผลักดันให้ต้องอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ทำให้มีความเจริญเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น และได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นเมืองธัญบุรี เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2445 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จเปิดเมืองธัญบุรีด้วยพระองค์เอง

เมืองธัญบุรี ประกอบด้วย อำเภอ 4 อำเภอ คือ อำเภอธัญบุรี อำเภอลำลูกกา อำเภอคลองหลวง อำเภอหนองเสือ แต่เดิมเคยเป็นเขตแดนขึ้นกับเมืองปทุมธานี มณฑลกรุงเทพฯ

3.1 ความเป็นสิ่งแรก หรือเป็นสิ่งที่ผู้อื่นปฏิบัติตาม (Being First)

การขุดคลองในโครงการรังสิต ที่มีการขุดคลองทั้งสิ้นโดยสรุป ดังนี้

- 1) คลองรังสิตประยูรศักดิ์ขนาดกว้าง 8 วา (16 เมตร) ลึก 5 ศอก (3 เมตร) ยาวประมาณ 1,400 เส้น (56 กิโลเมตร)
- 2) คลองหกวาสายล่าง ขนาดกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 5 ศอก (3 เมตร) ยาว 1,527 เส้น 2 วา 2 ศอก (ประมาณ 61 กิโลเมตร)
- 3) คลองหกวาสายบน ขนาดกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 5 ศอก (3 เมตร) ยาว 977 เส้น (ประมาณ 39 กิโลเมตร)
- 4) คลองซอยที่แยกจากคลองสายใหญ่ เริ่มขุดตั้งแต่ พ.ศ. 2435 - พ.ศ. 2448 รวมทั้งสิ้น 59 สาย

หากจะกล่าวไปแล้ว โครงการนี้ถือได้ว่าเป็น โครงการพัฒนาที่ดินขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศไทย เป็นโครงการพัฒนาที่ดินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศในสมัยนั้น ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 800,000 - 1,500,000 ไร่ และเป็นโครงการคลองชลประทานเพื่อการเกษตรแห่งแรกของไทยที่ริเริ่มขึ้นเพื่อพัฒนาพื้นที่บริเวณทุ่งรังสิตให้เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าว รองรับการค้าขายข้าวของการส่งออกข้าว ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของไทยในขณะนั้น และเป็นแบบอย่างให้แก่การพัฒนาโครงการชลประทานในเวลาต่อมา

3.2 ลักษณะที่เป็นแบบทำใช้กันทั่วไป (Being Typical)

จากการดำเนินโครงการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์ขึ้นในสมัยนั้น ไม่เพียงแต่นำความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์มาสู่ทุ่งรังสิตเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนชั่วคราวของลูกจ้างขุดคลอง ที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นชาวจีน การตั้งถิ่นฐานของลูกจ้างขุดคลองเหล่านี้จะอยู่ในบริเวณที่ตัดกันของคลองสายหลัก ซึ่งได้แก่ คลองรังสิตฯ คลองรพีพัฒน์ และคลองหกวาสายล่าง กับคลองซอยต่างๆ โดยจะเป็นหลักฐานได้จากศาลเจ้าจีนที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

6.4 ภาวะเสี่ยงของชุมชนทุ่งหลวงรังสิต

ในตอนต้น ถึงแม้ว่าคณะผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแต่เพียงลักษณะที่โดดเด่นของแต่ละชุมชน แต่ด้วยภาพถ่ายที่คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จริง แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันชุมชนเหล่านี้เสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก จนไม่เหลือเค้าของความเจริญรุ่งเรืองในอดีต คนในชุมชนย้ายออกไปหาชีวิตที่ดีกว่าในพื้นที่ที่มีความเจริญมากกว่า ภาวะเสี่ยงของชุมชนเก่าเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น

(1) การพัฒนาโดยภาครัฐ

การพัฒนาจากภาครัฐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนเป็นจำนวนมากในประเทศไทย นโยบายการพัฒนาพื้นที่จากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นจากส่วนกลาง หรือส่วนท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาเชิงวัตถุ โดยไม่ได้มีการศึกษาพื้นที่อย่างถ่องแท้ ความลำเอียงหรือความไม่ถี่ถ้วนในการพิจารณา รวมถึงการขาดความรู้ที่ชัดเจน ถูกต้องของผู้บริหาร ไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตาม ทำให้ชุมชนเก่าแก่ที่มีสภาพเสื่อมโทรมถูกมองว่าเป็นสลัมหรือชุมชนแออัด ไม่เหมาะกับการอยู่อาศัย ไม่มีความสวยงาม เป็นจุดบอดในเชิงภูมิทัศน์ของเมือง ดังนั้นจึงควรรื้อทำลาย แล้วสร้างเขื่อน ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ ขึ้นแทนชุมชนต่างๆ ริมนคลองรังสิตก็เช่นเดียวกัน หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการขนส่งจากทางน้ำมาเป็นทางบก ก็ทำให้ท่าข้าวและตลาดการค้าในชุมชนชบเทรา ผู้คนในชุมชนที่แต่เดิมเคยประกอบอาชีพที่ผูกติดกับเรือค้าข้าว ก็ต้องเปลี่ยนไปทำอย่างอื่น และเนื่องจากชุมชนไม่มีแหล่งงาน ผู้คนจึงย้ายออกไปหาที่อยู่ใหม่ใกล้แหล่งงานที่มีความมั่นคงกว่า ชุมชนจึงถูกทิ้งไว้ให้คนสูงอายุเป็นยามชุมชน แม้ในปัจจุบัน การพัฒนาเส้นทางเลียบบคลองรังสิต การไล่ออกจากหน่วยราชการเพื่อจะในพื้นที่ไปพัฒนาเป็นถนน ก็ทำให้ชุมชนเสี่ยงต่อการสูญหายไปโดยสิ้นเชิง ภาครัฐมักจะเห็นคนชุมชนเก่าๆ เป็นเพียงคนสลัม ดังนั้นการทำประชาพิจารณ์ การพัฒนาต่างๆ จึงอาจจะเข้าไม่ถึงคนกลุ่มนี้ ตัวอย่างเช่นชุมชนคลอง 3 ที่เผชิญกับการพัฒนาถนนทั้งลอยฟ้าและเลียบบคลองจากภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ถึงแม้ว่าชุมชนจะได้ยื่นฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แล้วก็ตาม ก็ยังต้องเผชิญกับการไล่อ้อ การไล่ที่ทั้งจากเทศบาล และกรมชลประทาน ซึ่งถ้าหากหน่วยราชการเล็งเห็นถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนต่างๆ กรณีเช่นนี้ก็คงจะไม่เกิดขึ้น

(2) การขาดการดูแลจากภายในชุมชน

เป็นสาเหตุสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบการขนส่งจากทางบกมาเป็นทางน้ำ คนในชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกี่ยวกับการล่องเรือขนส่งข้าว เมื่อต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ไม่มีความถนัด ก็ยอมที่จะได้รับค่าจ้างในอัตราที่ต่ำ เศรษฐกิจในชุมชนที่เคยเฟื่องฟูก็ชบเทรา เมื่อรายได้ของคนในชุมชนลดลง การดิ้นรนเพื่อปากท้องจึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนอันดับหนึ่ง การที่จะมาคิดซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้สวยงามน่าอยู่จึงกลายเป็นสิ่งฟุ่มเฟือย ดังนั้นสภาพของชุมชนจึงไม่ต่างจากชุมชนเสื่อมโทรมอื่นๆ มากนัก ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่เผชิญกับการพัฒนาจากภาครัฐ ชุมชนก็ต้องถึงการเสื่อมโทรมและหายไปในที่สุด หากไม่มีการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง

(3) ชุมชนไม่มีอาชีพ ไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตัวเอง

เนื่องจากความชำนาญของชุมชนคือการค้าข้าวโดยทางเรือ เมื่อไม่มีเรือขนส่งข้าว ซึ่งเป็นอาชีพเพียงอย่างเดียวของชุมชน คนในชุมชนจึงต้องเดินทางออกไปหางานทำในถิ่นอื่นที่ไกลออกไป ทำงานที่ไม่มีมีความชำนาญ รายได้จึงน้อย คุณภาพชีวิตก็ตกต่ำ

(4) ขาดเครือข่ายการพัฒนาที่เข้มแข็งและมีแรงผลักดัน

สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากการศึกษาก็คือ การขาดเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ชุมชนตัวอย่างที่ยกมาศึกษานั้น ชุมชนคลอง 3 มีเครือข่ายของคนในชุมชนที่เข้มแข็ง แต่ไม่มีเครือข่ายภายนอกที่มีแรงผลักดันมากพอ ส่วนชุมชนคลอง 12 องค์กรปกครองท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนตำบลลำไทรนั้น ถึงแม้ว่าต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น แต่ก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความต้องการถ้าเกิดจากฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียว ก็ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาได้

(5) สถานการณ์การท่องเที่ยวย้อนอดีต

การท่องเที่ยวชุมชนโบราณ หรือตลาดน้ำ 100 ปี เป็นรูปแบบที่กำลังเป็นที่นิยม และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะในชุมชนริมแม่น้ำในบริเวณภาคกลาง ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีระยะห่างจากกรุงเทพมหานครไม่มากนัก ดังเช่น ตลาดสามชุก ตลาดเก้าห้อง และตลาดศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ตลาดบ้านใหม่และตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา ตลาดอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ตลาดโคยี่ จังหวัดราชบุรี และที่กำลังทยอยเปิดตัวเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยวอีกหลายชุมชน เช่น ตลาดอังกิลา จังหวัดชลบุรี หรือแม้แต่วิธีแบบของการจำลองตลาดซึ่งขายสินค้า หรือมีบรรยากาศที่ย้อนอดีต เช่น ตลาดน้ำสี่ภาค พัทยา ตลาดบางน้ำผึ้ง สมุทรปราการ และตลาดน้ำเมืองรังสิต จังหวัดปทุมธานี ล้วนเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงกระแสความนิยมของการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ในบทก่อนหน้าความนิยมที่มีมากขึ้นไป จนเกินกว่าที่ชุมชนจะรองรับได้ก็ก่อให้เกิดผลเสียต่อชุมชนเช่นกัน จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้ามา นำมาซึ่งการหมุนเวียนเงินตรา จำนวนมหาศาลในแต่ละวัน โดยเฉพาะช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ หากแต่ในวันธรรมดา ชุมชนก็ยังคงซบเซาขาดชีวิต ร้านรวงต่างปิดตัว พ่อค้าแม่ค้ากลับเข้าเมือง หรือเดินทางกลับมาทำงานยังกรุงเทพมหานครจนถึงวันเสาร์ – อาทิตย์ จึงกลับไปเปิดร้าน ห้องแถวหรือบ้านเก่าในรูปแบบต่างๆ ถูกขายต่อให้กับผู้ที่มีเงินลงทุนในกิจการค้า ชุมชนถูกนำเข้าสู่ระบบทุนนิยม เมื่อผู้ลงทุนได้รับผลตอบแทนอย่างคุ้มค่าแล้วก็ขายกิจการต่อเพื่อทำกำไร ลักษณะดังกล่าว เป็นเหตุให้คนในชุมชนเป็นจำนวนมากต้องย้ายออกไป ผู้ที่มาอยู่ใหม่ ที่ไม่ได้มีอดีต หรือความผูกพันกับชุมชน จึงใช้สอยชุมชนเป็นเพียงแหล่งทำมาหากิน ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้ ก็ทำให้ชุมชนเสื่อมโทรมลง นอกจากนี้ ด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นไป และลักษณะของสินค้าที่คล้ายคลึงกันในทุกที่ ทำให้การท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนขาดเอกลักษณ์ และเกิดความวุ่นวาย จนในที่สุด

นักท่องเที่ยวบางกลุ่มก็จะไม่กลับมาเยี่ยมชมอีก และจะทำให้ชุมชนกลับไปสู่ความเสื่อมโทรมอีกครั้งหนึ่ง
จนต้องมีการเฝ้าระวังกันขึ้นมาใหม่

6.5 ข้อเสนอแนะในเชิงการปรับปรุงและฟื้นฟูในพื้นที่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในส่วนของข้อเสนอแนะในเชิงการปรับปรุงและฟื้นฟูพื้นที่ชุมชนคลอง 3 รังสิตและชุมชน
คลอง 12 ลำลูกกา จะกล่าวถึงกระบวนการวางแผนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านกายภาพของทั้ง
2 ชุมชนดังนี้

6.5.1 ชุมชนคลอง 3 รังสิต

จากการลงพื้นที่สำรวจและการรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านในพื้นที่ทำให้ทราบถึงความต้องการ
จุดเสื่อมโทรมที่เหมาะสมแก่การฟื้นฟูปรับปรุงและเป็นพื้นที่ที่สามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้ ดังต่อไปนี้

1. บริเวณลานไทรหลังชุมชน

บริเวณลานไทรเป็นพื้นที่ที่ชาวชุมชนต้องการปรับปรุงภูมิทัศน์ เพราะบริเวณดังกล่าว
เป็นสถานที่ตั้งศาลดินไทรที่ชาวชุมชนให้การเคารพ เพราะสภาพพื้นที่ในปัจจุบันมีขยะมูลฝอยและวัชพืช
ปกคลุม การกีดขวางของตลิ่ง ไม่มีทางเดินที่ชัดเจน และไม่มีราวกันตก จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวสามารถใช้
ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่

ภาพที่ 6.34 – 6.37 ลานไทรหลังชุมชน

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

2. บริเวณที่ว่างขนาดเล็กในชุมชน

ภายในบริเวณชุมชนจะประกอบไปด้วยพื้นที่ว่างขนาดเล็กๆหลายจุดด้วยกันซึ่งเป็นที่รกร้าง หรือ พื้นที่ว่างไม่ใช่ประโยชน์ ทำให้เป็นที่ไม่น่ามองและเป็นที่อยู่ของสัตว์มีพิษ ซึ่งอาจจะเกิดอันตรายให้กับชาวชุมชนได้ ควรที่จะมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ขนาดเล็กๆเฉพาะจุดขึ้น

ภาพที่ 6.38 – 6.41 ตัวอย่างบริเวณที่ว่างขนาดเล็กในชุมชน

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

3. การจัดทำแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน

สืบเนื่องจากภายในชุมชนยังขาดแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งชาวชุมชนต้องการที่จะสร้างศูนย์การเรียนรู้ขึ้น และภายในพื้นที่ มีพื้นที่ว่างและมีขนาดที่สามารถจัดทำศูนย์การเรียนรู้ได้

ภาพที่ 6.42 – 6.43 บริเวณพื้นที่ว่างที่เหมาะสมแก่การจัดทำศูนย์เรียนรู้

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

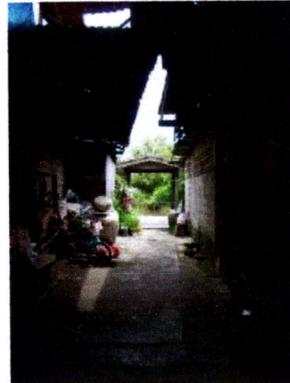
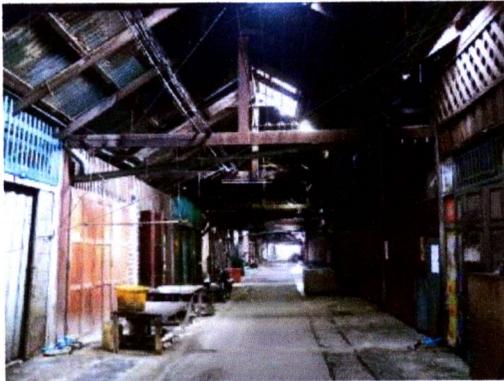

6.5.2 ชุมชนคลอง 12 ลำลูกกา

จากการลงพื้นที่สำรวจและการรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านในพื้นที่ทำให้ทราบถึงความต้องการ จุดเชื่อมต่อโทรมที่เหมาะสมแก่การฟื้นฟูปรับปรุงและเป็นพื้นที่ที่สามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้ ซึ่งโดยความต้องการส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของกายภาพ งานสถาปัตยกรรม และการทำตลาดน้ำ

1. การปรับปรุงทางเดินภายในชุมชน

เนื่องจากสภาพทางเดินภายในชุมชนทรุดโทรม พื้นถนนขรุขระ หลังคาแตกและรั่วและทางเดินลงสู่ทำน้ำไม่มีความน่าสนใจทำให้การใช้ประโยชน์ไม่ดีเท่าที่ควร

ภาพที่ 6.44 - 6.45 ทางเดินภายในชุมชนและทางเดินลงสู่ทำน้ำ

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

2. การจัดทำทางเดินริมน้ำ

จากสภาพในปัจจุบันภายในชุมชนยังไม่มีทางเดินริมน้ำที่แข็งแรงและปลอดภัย รวมทั้งทำน้ำที่แข็งแรง อาจจะทำให้ผู้ใช้เกิดความไม่ปลอดภัยได้

ภาพที่ 6.46 - 6.47 บริเวณริมฝั่งคลอง

ที่มา ถ่ายจากสถานที่จริง, 2552

บทสรุป

จากลักษณะของชุมชนทุ่งรังสิตที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากชุมชนริมน้ำอื่นๆ ที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นในยุคเดียวกัน ความเป็นตัวตนของชุมชนต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นชุมชนทุ่งรังสิต รวมถึงความมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ ซึ่งคณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญ หากแต่การพัฒนา รูปแบบของการท่องเที่ยว จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การท่องเที่ยวเต็มรูปแบบดังเช่นชุมชนอื่นๆ คงมิใช่ทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับชุมชนทุ่งรังสิต ที่แต่ละชุมชนมีขนาดพื้นที่ไม่กว้างนัก แต่ลักษณะของการท่องเที่ยวของคลองรังสิต อาจจะต้องถูกพัฒนาขึ้นบนเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงชุมชนต่างๆ ไปด้วยกัน ยิ่งกว่านั้น ชุมชนทุ่งรังสิต มิได้เป็นเพียงชุมทางการค้าหรือตลาดดังเช่นชุมชนอื่นๆ แต่ชุมชนแห่งทุ่งรังสิต ยังเก็บซ่อนภูมิปัญญาทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องพันธุถึงพระราชวงศ์ ด้านสถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีการก่อสร้างเรือนพื้นดินที่มีลักษณะเฉพาะตัว วัฒนธรรมชาวจีนและความเชื่อต่างๆ ที่ในปัจจุบัน แม้บางชุมชนจะถูกเปลี่ยนสภาพไปมากแล้วก็ตาม หากแต่วัฒนธรรมต่างๆ ก็ยังคงอยู่ ดังจะเห็นได้จากเทศกาลงานบุญของคนจีนที่จัดขึ้นในเดือนต่างๆ ตลอดทั้งปี

ถึงแม้ว่าจะมีแผนการพัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคมจากภาครัฐ ซึ่งทำให้ชุมชนเก่าซึ่งมีสภาพชุมชนในปัจจุบันอยู่ในลักษณะที่เสื่อมโทรม ต้องเสี่ยงต่อการถูกไถรื้อและสูญหายไป แต่จากลักษณะความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ สมควรจะต้องเก็บรักษาไว้ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ก็เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดทั้งการพัฒนาและการอนุรักษ์ควบคู่กันไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะสามารถเป็นทางออกให้แก่ภาครัฐและชุมชนเอง ในการปรับตัวเพื่อหาทางรอด และการพัฒนาที่เหมาะสมร่วมกัน หากแต่การพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่อยู่ภายใต้กระแสการพัฒนาที่รวดเร็ว และการแข่งขันเพื่อให้ชุมชนอยู่รอดที่รุนแรง กระแสการท่องเที่ยวที่ใหม่เข้าสู่ชุมชนดังพายุ จำนวนนักท่องเที่ยวที่มากจนเกินความสามารถที่จะรองรับของชุมชน จนทำให้เกิดความแออัด ต้องเดินเบียดเสียดกัน ทำให้เสน่ห์ของชุมชนโบราณที่มีความเรียบง่าย สงบ สบาย เป็นกันเอง และปลอดโปร่ง กลายเป็นชุมชนที่วุ่นวายแก่งแย่ง และเบียดเสียดเหยียดขี้ด จึงเป็นสิ่งที่พึงระวังในการสร้างแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยวในอนาคต.